

UDK 327:39(510:6)
Biblid 0543-3657, 76 (2025)
God. LXXVI, br. 1194, str. 571-597
Originalni naučni rad
Primljen: 24. 04. 2025.
Revidiran: 29. 06. 2025.
Prihvaćen: 21. 09. 2025.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2025.76.1195.7
CC BY-SA 4.0

Vesna VUČINIĆ NEŠKOVIĆ¹ i Katarina MIKLJAN²

Kineska zdravstvena diplomatija u Africi tokom Kovida-19: Antropološka analiza odnosa solidarnosti i strateške saradnje³

SAŽETAK

U ovom radu istražuje se kineska zdravstvena diplomatija u Africi tokom prve dve godine pandemije kovida-19, koristeći antropološku perspektivu za analizu diplomatskih odnosa. Istraživačko pitanje glasi: Kako su diskursi i prakse kineske medicinske pomoći oblikovali odnose s afričkim zemljama usred globalne krize? Kontekst obuhvata istorijsku saradnju Kine i Afrike, od pokreta za nezavisnost do Inicijative Pojas i put, s fokusom na pandemijski period koji karakterišu donacije vakcina, medicinske opreme i stručnih timova. Analiza medijskih izvora i izveštaja kineskog Ministarstva inostranih poslova ukazuje na fluidne diplomatske prakse, gde diskursi solidarnosti i strateške saradnje koegzistiraju sa nacionalnim prioritetima. Kina jača globalni uticaj osiguravajući afričku podršku na međunarodnim forumima, dok Afrika koristi pomoć za zdravstvenu bezbednost i razvojne ciljeve. Antropologija diplomatije naglašava značaj razumevanja kulturnih i istorijskih konteksta ovih

¹ Redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, e-mail: vvucinic4@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2954-0399.

² HD Razvoj, Beograd, e-mail: postakatarinina@gmail.com, ORCID: 0009-0004-1798-9676.

³ Ovo istraživanje realizovano je uz finansijsku pomoć Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, u sklopu finansiranja naučnog istraživanja na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu. Ovom prilikom zahvaljujemo anonimnim recenzentima, čije su sugestije doprinele poboljšanju inicijalne verzije rada.

odnosa, gde donacije vakcina i medicinske pomoći jačaju uzajamno poverenje i saradnju. Dok Kina promoviše imidž globalnog partnera, afričke zemlje aktivno usklađuju svoje prioritete s ovim partnerstvom, nastojeći da ostvare sopstvene razvojne ciljeve. Buduća etnografska istraživanja mogla bi doprineti dubljem razumevanju kako lokalne zajednice doživljavaju ovu pomoć, a time i oblikovanju pravičnije globalne zdravstvene politike usklađene s afričkim aspiracijama.

Ključne reči: antropologija diplomatije, diplomatski odnosi, globalna zdravstvena diplomatija, pandemija kovida-19, Kina, Afrika.

China's Health Diplomacy in Africa During COVID-19: An Anthropological Analysis of Solidarity and Strategic Cooperation

SUMMARY

This study explores China's health diplomacy in Africa during the first two years of the COVID-19 pandemic, employing an anthropological perspective to analyze diplomatic relations. The research question asks: How did the discourses and practices of Chinese medical assistance shape relations with African countries amid a global crisis? The context encompasses the historical cooperation between China and Africa, from independence movements to the Belt and Road Initiative, focusing on the pandemic period characterized by donations of vaccines, medical equipment, and expert teams. Analysis of media sources and reports from China's Ministry of Foreign Affairs indicates fluid diplomatic practices, where discourses of solidarity and strategic cooperation coexist with national priorities. China strengthens its global influence by securing African support in international forums, while Africa leverages aid for health security and developmental goals. The anthropology of diplomacy underscores the importance of understanding the cultural and historical contexts of these relations, where vaccine donations and medical aid foster mutual trust and cooperation. As China promotes the image of a global partner, African countries actively align their priorities with this partnership, striving to achieve their own developmental goals. Future ethnographic research could contribute to a deeper understanding of how local communities perceive this aid, thereby shaping fairer global health policies aligned with African aspirations.

Keywords: anthropology of diplomacy, Chinese medical aid, Africa, COVID-19 pandemic, global health diplomacy.

Uvod: Antropologija diplomatije i globalna zdravstvena diplomatija

Diplomatski odnosi koji se uspostavljaju i oblikuju zahvaljujući pregovorima između političkih aktera, odražavaju njihove interese, kulturu, moć i ideologiju (Magnarella 1982, 13). Država se formira, između ostalog, kroz interakciju s drugim državama. Diplomacija, stoga, u značajnoj mjeri oblikuje državu, utiče na njen identitet i ulogu na globalnoj političkoj sceni (Neumann 2012, 21). Antropološka analiza omogućava razumevanje interesa i ciljeva država koji počivaju na različitim logikama – pretpostavkama o vrednostima, moralu i poželjnim međudržavnim odnosima (Magnarella 1982, 14). Prema Ronaldu Koenu (*Ronald Cohen*) antropolozi, vešti u analizi kulturno određenih potreba, najbolje su opremljeni da istraže kako i zašto te potrebe nastaju, koje su nove potrebe na vidiku i kako one mogu da utiču na međunarodne odnose (Cohen 1982, 19). Antropološka teorija ne samo da pruža uvid u procese uspostavljanja i promene diplomatskih odnosa već omogućava i predviđanje posledica određenih akcija, jer, kako navodi Vivien Rol (*Vivien Rohl*), „kada razumemo kako stvari ‘rade’, teoriju možemo da primenimo na niz raznovrsnih situacija, jednostavno menjajući sadržaj nezavisnih varijabli” (Rohl 1982, 26).

Značajni autori iz oblasti *antropologije diplomatije* u 21. veku, poput Kita Brauna (*Keith Brown*), Ivera Nojmana (*Iver Neumann*), Magnusa Marsdena (*Magnus Marsden*), Diane Ibanez-Tirado (*Diana Ibañez-Tirado*) i Dejvida Heniga (*David Henig*), promovišu ideju diplomatije kao fluidnog, promenljivog diskursa, koji stalno iznova nastaje, oblikuje ljudske prakse i predstavlja naučenu, utelovljenu veštinu. Marsden, Ibanez-Tirado i Henig razvili su koncept *svakodnevne diplomatije*. Ovaj koncept istražuje kako zajednice doživljavaju istorijske i aktuelne geopolitičke procese i kako ta iskustva utiču na formiranje njihovog identiteta i pripadnosti (Marsden, Ibanez-Tirado and Henig 2016, 2-6).

Kit Braun izdvaja četiri ključna pravca razvoja antropološke teorije diplomatskih odnosa. Prvo, zagovara etnografije međunarodne diplomatije zasnovane na detaljnom terenskom istraživanju (Brown 2018, 7). Drugo, primećuje da antropolozi, koristeći pristupe naučnih i tehnoloških studija, analiziraju kreiranje politike kao složen sistem koji objedinjuje raznovrsne elemente (*Ibid.*, 8). Ova perspektiva doprinosi širenju imaginacije društvenih nauka, prepoznajući uticaj mikrofenomena na političke sisteme i heterogenost faktora koji oblikuju politiku. Treće, Braun predlaže preoblikovanje debata o međunarodnom poretku kroz detaljne studije slučaja, često smatrane netipičnima (*Ibid.*). Četvrto, ističe „proaktivno uspostavljanje saveza”, zasnovano na primeni antropološke metodologije u interdisciplinarnom kontekstu (*Ibid.*, 9).

Iver Nojman, politikolog i društveni antropolog, predlaže koncept *diskursa diplomatije*, tj. nastoji da prikaže diplomatiju kao nastajući diskurs.

On tvrdi da je diskurs preduslov akcije koji nudi prepoznatljiv repertoar postupaka, kriterijuma za određivanje njihove adekvatnosti i smernice za njihovo sprovođenje (Neumann 2016, 57). Prema Nojmanu, analiza diplomatskog diskursa, odnosno preduslova akcije, mora biti upotpunjena proučavanjem *diplomatske prakse* – akcija oblikovanih tim diskursom (*Ibid.*, 57-58). Diplomacija podrazumeva usvajanje određenog skupa praksi i narativa, njihovo sprovođenje i, samim tim, potvrdu diskursa (*Ibid.*, 128). On ističe da su diplomatske prakse performativne, stilizovane, povezane s postupcima drugih aktera i svakodnevne, kao i da podstiču prijateljske ili neprijateljske odnose u situacijama za koje akteri nisu uvek potpuno pripremljeni (*Ibid.*, 62).

Globalna zdravstvena diplomatija (GZD) predstavlja plodan teren za istraživanje u domenu antropologije diplomatije s obzirom na to da jasno prikazuje fluidnost i promenljivost praksi, kao i ulogu diskursa. Promene u finansiranju zdravstvenog razvoja,⁴ uvećanje farmaceutskih i kliničkih istraživanja, te nova pitanja vezana za biobezbednost⁵ pozicioniraju zdravlje kao ključni faktor u ostvarivanju tri globalna cilja. Ti ciljevi su: bezbednost (npr. strah od pandemija i širenja patogena); ekonomija (npr. uticaj zdravlja na razvoj ili pandemija na globalno tržište) i društvena pravda (npr. zdravlje kao društvena vrednost i ljudsko pravo, zalaganje za dostupnost lekova i primarne zdravstvene nege) (Kickbusch, 2011, 1). Keli Li (*Kelley Lee*) i Ričard Smit (*Richard Smith*) objašnjavaju GZD kao proces u kome državni, nedržavni i drugi institucionalni akteri pregovaraju o zdravstvenim pitanjima i koriste zdravstvene koncepte ili mehanizme radi ostvarivanja određenih političkih, ekonomskih ili društvenih ciljeva (Lee and Smith 2011, 9-10). Kineska zdravstvena diplomatija tokom pandemije kovida-19 u Africi ilustruje ovaj proces, jer je Kina koristila medicinsku pomoć ne samo za zdravstvene ciljeve već i za jačanje geopolitičkog uticaja i diplomatskih veza s afričkim zemljama. U ovom domenu primenljiv je koncept diskursa – određeni problemi i pitanja u domenu zdravstva prezentuju se tako da zahtevaju specifične akcije, koje potom potvrđuju taj diskurs. *Antropologija diplomatije* interesuje se za proučavanje motivacije i pozadine određenih postupaka. Rezultati

⁴ Promene u finansiranju zdravstvenog razvoja naročito se odnose na rast nevladinih struktura koje rade paralelno sa tradicionalnim multilateralim i bilateralnim organizacijama. (Adams, Novonty and Leslie 2008, 321-322).

⁵ Biobezbednost (*biosecurity*) je pojam koji se odnosi na brigu o ljudskoj bezbednosti u globalnom zdravlju. Između ostalog, odnosi se na redukciju širenja bolesti putem životinjskog faktora uvođenjem preventivnih mera, spremnost za biološke pretnje i biološko oružje, na pripremljenosti u detekciji i prevenciji brzoširećih zaraznih agenasa poput SARS-a i koronavirusa. Biobezbednost zahteva razmatranje ključnih odnosa između ekonomskih sistema, transportacionih sistema, karantina, sistema kontrole i mehanizama međunarodnih odnosa koji bi mogli da utiču na prekogranične biobezbednosne pregovore (*Ibid.*, 315-323).

ovih istraživanja omogućili bi dublje razumevanje procesa u GZD i doprineli unapređenju globalnog zdravlja i međunarodnih odnosa.

Značaj antropologije diplomatije počiva u njenoj interdisciplinarnosti, etnografskom pristupu, refleksivnosti i preispitivanju, kao i u poimanju realnosti kao konstruisane, a diplomatije kao diskursa i diskurzivne prakse. Kombinovanje ovih pristupa omogućava razumevanje kulturne premise političkih aktera i njihove diplomatske prakse. Na taj način antropologija može doprineti kreiranju pravičnijih i efikasnijih diplomatskih odnosa između država, nevladinih organizacija i transnacionalnih kompanija. Iver Nojman dodatno naglašava razliku između antropologije diplomatije i političkih nauka: dok politikolozi analiziraju ishode i održavanje političkog poretka postavljajući pitanje „ko šta dobija, kada i kako“, antropolozi se fokusiraju na njegove preduslove i nastanak, pitajući „ko smo“ (Neumann 2016, 18, 183-185). Nojman zaključuje da antropologija daje svoj doprinos posmatranjem stvarnosti kao konstruisane, dubljim razumevanjem pojava i kritičkom refleksijom, za razliku od kauzalnih objašnjenja i datosti koje često karakterišu političke nauke i diplomatsku praksu.⁶ Ovaj rad koristi antropološki pristup kako bi osvetlio kako Kina, kroz zdravstvenu diplomatiju, konstruiše svoj globalni identitet kao solidaran partner, dok istovremeno ostvaruje strateške ciljeve u Africi tokom pandemije.

Cilj ovog rada je da ispita kinesku zdravstvenu diplomatiju u Africi tokom pandemije kovida-19, analizirajući medicinsku pomoć kroz prizmu solidarnosti i strateške saradnje, kao ključnih elemenata diplomatskih odnosa. Istraživanje obuhvata prve dve godine pandemije, kada je njen intenzitet bio najizraženiji, te proučava konkretne primere pomoći pojedinim zemljama, kao i glavne aktere uključene u te aktivnosti. Posebno naglašava kako su kineske donacije vakcina i medicinske opreme, uz razmenu znanja, oblikovale odnose s afričkim zemljama, istovremeno promovisući kineske geopolitičke interese. Ovaj period obeležilo je fundamentalno pitanje postavljeno pred političke lidere svake države: da li prioritet dati sopstvenom stanovništvu ili pružiti pomoć drugim zemljama pogođenim pandemijom. Drugim rečima, da li preusmeriti deo zdravstvenih resursa sa sopstvenih građana na prijateljske nacije, posebno one s visokim stopama infekcije i ugroženom zdravstvenom bezbednošću. Ova dilema naročito je došla do izražaja u kontekstu distribucije vakcina.

Rad započinje uvođenjem antropološke perspektive u proučavanje međunarodnih odnosa, s naglaskom na globalnu zdravstvenu diplomatiju. Zatim sledi prikaz istorijskog razvoja odnosa Kine i Afrike, s fokusom na period od osnivanja Narodne Republike Kine 1949. godine do

⁶ Radi dodatne analize literature, ključnih autora, teorija i koncepata iz oblasti antropologije diplomatije i globalne zdravstvene diplomatije pogledati: Vučinić Nešković i Mikljan 2025.

savremenog doba. Centralni deo rada, zasnovan na analizi medijskih izvora i izveštaja Ministarstva inostranih poslova Kine, posvećen je istraživanju modaliteta kineske pomoći afričkim zemljama tokom pandemije kovida-19. Posebna pažnja posvećena je tome kako su ovi modaliteti odražavali diskurse solidarnosti i strateške saradnje, uz poređenje sa drugim globalnim akterima. U zaključku se sumiraju ključni nalazi i ukazuje na potencijalne primene antropološkog pristupa u proučavanju diplomatskih odnosa na globalnom nivou.

Razvoj odnosa Kine i Afrike

Prijateljski odnosi Kine i Afrike imaju dugu tradiciju, koja seže nekoliko hiljada godina unazad. U 2. veku pre nove ere započela je indirektna razmena dobara između ovih dveju strana, da bi tokom dinastije Tang (618–907) Kinezi prvi put stupili na afričko tlo južno od Sahare. Istorijski izvori ukazuju da je trgovina u znatnoj meri bila usmerena između dinastije Tang i severne i istočne obale Afrike. Direktni kontakti nastavljani su za vreme dinastije Juan (1279–1368), dok su zvanične posete između ova dva područja obeležile dinastiju Ming (1368–1644) – period koji se smatra zlatnim dobom razmene između Afrike i Kine. Među proizvodima uvoženim iz Afrike nalazili su se slonovača, rogovi nosoroga, čilibar, nojevi, zebre i žirafe. Zauzvrat, u Afriku su izvoženi vredni proizvodi poput svile, porcelana, brokata i lakiranog posuđa (Wu 2008, 23). Prijateljski odnosi između Afrike i Kine prekinuti su u 15. veku osvajanjem i fragmentacijom afričkog kontinenta od zapadnih kolonizatora. S druge strane, od sredine 19. veka, nakon pobeđivanja zapadnih sila u opijumskim ratovima, Kina je svedena na status polukolonijalne države (*Ibid.*, 23–24).

Tokom borbe afričkih nacija za nezavisnost od kolonijalizma i imperijalizma (Babić 2024), Kina im je pružala podršku, obezbeđujući materijalnu i moralnu pomoć. Od osnivanja Narodne Republike Kine 1949. do 1978. godine uspostavila je diplomatske odnose sa 43 afričke zemlje. U tom periodu podržala je nezavisne pokrete u Alžiru, Gvineji, Angoli, Mozambiku, Gvineji Bisau, Zimbabveu, Namibiji i Južnoj Africi. Iako nije raspolagala velikim bogatstvom, doprinela je izgradnji fabrika, farmi i irigacionih sistema u afričkim zemljama, uz dodatnu podršku u oblastima energetike, komunikacija, transporta, kulture, obrazovanja, medicine i zdravstva. Između 1956. i 2005. godine realizovano je nekoliko stotina projekata, uključujući farme, škole, bolnice, električne centrale, fabrike, sportske stadione i železnice (Babić 2024, 24; Sun 2023, 45–67). Ova istorijska saradnja postavila je osnovu za savremenu kinesku zdravstvenu diplomatiju, gde se pomoć tokom pandemije nadovezuje na dugogodišnju strategiju jačanja veza sa Afrikom.

Afričko-kineski trgovinski i ekonomski odnosi razvijali su se kroz tri faze.⁷ Prva faza, koja obuhvata period od 1949. do 1978. godine, označila je uspostavljanje zvaničnih diplomatskih veza. U tom razdoblju osnovu afričko-kineskih ekonomskih odnosa činili su podrška pokretima za nezavisnost, ekonomska i tehnička pomoć, kao i bilateralna trgovina. Tokom posete Africi šezdesetih godina 20. veka premijer Džou Enlaj (*Zhou Enlai*) izložio je poznatih Osam principa kineske inostrane pomoći. Ti principi glasili su:

„1) Vlada Kine uvek se rukovodi principom jednakosti i uzajamne koristi prilikom pružanja pomoći drugim zemljama, smatrajući tu pomoć obostranom, a ne jednostranom; 2) pružajući pomoć drugim zemljama, vlada Kine striktno poštuje suverenitet tih država, ne postavljajući uslove niti zahtevajući privilegije uz datu pomoć; 3) vlada Kine obezbeđuje ekonomsku pomoć u vidu beskamatnih ili niskokamatnih zajmova, produžavajući rok otplate kada je to neophodno; 4) vlada Kine ne teži da zemlje kojima pomaže učini zavisnima od sebe, već nastoji da im omogući samostalnost i ekonomski razvoj; 5) vlada Kine podržava pokretanje projekata koji zahtevaju skromna ulaganja, ali brzo donose rezultate, omogućavajući vladama zemalja kojima se pomaže da akumuliraju kapital; 6) vlada Kine isporučuje najbolju opremu i materijale sopstvene proizvodnje po cenama međunarodnog tržišta, uz obavezu zamene ukoliko oni ne ispune standarde; 7) prilikom pružanja tehničke pomoći, vlada Kine osigurava da osoblje zemlje kojoj se pomaže dobije odgovarajuću tehničku obuku; 8) eksperti koje vlada Kine šalje imaće isti životni standard kao stručnjaci iz zemalja kojima je pomoć upućena” (Wu 2008, 42-43).

Od pedesetih godina prošlog veka vlada Kine izdvojila je pomoć za 53 afričke zemlje za realizaciju oko 900 projekata. Osim toga, obezbedila je tehničku podršku, značajne količine potrebnih materijala i obuku za nekoliko hiljada Afrikanaca u različitim profesijama. Najistaknutiji projekat tokom sedamdesetih godina bila je izgradnja železnice Tanzanija – Zambija (Ibid., 46, 48). Ova železnica, dužine 1.860 km, predstavlja simbol afričko-kineskog prijateljstva. Zahvaljujući pomoći koju je pružala, Kina je stekla pozitivnu reputaciju među afričkim državama (Wang and Meng 2018). U početku Kina je težila uspostavljanju ideološke solidarnosti s drugim nerazvijenim zemljama. Podržavala je nezavisne pokrete u Africi, pružajući diplomatsku i moralnu podršku, kao i oružje i vojnu obuku. Tokom pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih godina kineska politika prema Africi imala je dva glavna cilja: 1) suprotstavljanje priznavanju Tajvana kao predstavnika Kine i osiguravanje glasova za

⁷ Faze u razvoju savremenih odnosa NR Kine i Afrike u ovom radu date su na osnovu monografije Juan Vua (Wu 2008). U izvesnoj meri drugačije sagledavanje periodizacije može se naći u monografiji Danila Babića (Babić 2024, 191–201).

ukidanje tajvansko-kineskih isprava u UN-u, te 2) suzbijanje uticaja Zapada i SSSR-a na kontinentu (*Ibid*). Džodi Južou Sun (*Jodie Yuzhou Sun*) u svojoj knjizi *Odnosi Kenije i Zambije sa Kinom 1949–2019* ističe da je Kina u tom periodu nastojala da prevaziđe izolaciju i stekne međunarodno priznanje i podršku, što je kulminiralo njenim članstvom u Ujedinjenim nacijama (Sun 2023, 9). Narodna Republika Kina zamenila je Republiku Kinu (Tajvan) kao članica UN-a 1971. godine, jednim delom zahvaljujući podršci afričkih država.⁸

Druga faza, koja obuhvata period od 1979. do 1995. godine, obeležena je jačanjem kineske moći osamdesetih godina (Wu 2008, 43-44). U tom periodu Kina započinje politiku *Otvaranja i reformi*. Odnosi između Kine i Afrike oblikovali su se u ovoj fazi na osnovu ekonomskih i geostrateških interesa. S porastom političke i ekonomske moći Kine rasle su i njene potrebe za resursima, što je dovelo do intenziviranja odnosa s Afrikom (Berhe and Liu 2013, 1). Fokus ekonomskih odnosa preusmeren je s pružanja pomoći, kao primarnog elementa, na ugovorne inženjerske projekte, investicije i saradnju u oblasti radne snage.⁹ Kineske investicije bile su uglavnom direktne, uz podršku vlade, i pretežno su poticale od državnih preduzeća (Wu 2008, 43-44). Početkom 1979. godine osnovana je prva grupa kineskih kompanija za inostrane ugovorne projekte, čime je označen početak kineskog građevinskog angažmana u inostranstvu. Ugovorni projekti kineskih kompanija obuhvatali su širok spektar aktivnosti u Africi, uključujući izgradnju auto-puteva, železnica i mostova, razvoj poljoprivrede, očuvanje voda, proizvodnju električne energije, projekte u oblastima naftne i hemijske industrije, kao i metalurgije, unapređenje vodenog saobraćaja, istraživanje resursa i razvoj telekomunikacija. Juan Vu (*Yuan Wu*) ističe da su visok kvalitet, poštovanje ugovora i tehničke prednosti doprineli pozitivnom ugledu kineskih kompanija na afričkom tržištu (*Ibid.*, 44-45).

Treća faza započela je 1995. godine i traje do danas. Usled promena u globalnoj strukturi i postupnog slabljenja demokratskih pokreta u Africi, afričke zemlje počele su da pridaju veliki značaj ekonomskom razvoju. U drugoj polovini 1995. godine, usvajanjem nove politike „kombinovanja zajmova s povoljnim uslovima i kineskih združenih poduhvata“, vlada Kine podstakla je veći broj kineskih kompanija da se usmeri ka afričkom

⁸ Na 26. sastanku generalne skupštine UN, Narodna Republika Kina je dobila svoje mesto u UN-u, zahvaljujući 78 glasova za, pri čemu su 26 glasova dale afričke države (Wang and Meng 2018).

⁹ Ova vrsta saradnje podrazumeva razmenu radne snage (npr. ukoliko je Africi potrebna radna snaga, Kina može da pošalje svoje radnike); slanje određene tehnologije i stručnjaka koji bi u početku obučavali lokalno stanovništvo, što je Kina radila; kao i zajedničko obavljanje različitih projekata.

kontinentu i ovom unapređenom obliku kineskih direktnih investicija.¹⁰ Kina je uvela zadužne zajmove¹¹ i metode zajedničkog ulaganja, pružajući mogućnost zemljama korisnicama da ovu pomoć integrišu s investicijama i međunarodnom trgovinom, te da pokrenu neophodne projekte koristeći lokalno dostupne resurse. Ove promene podstiču dugoročnu saradnju između kineskih preduzeća i preduzeća iz zemalja kojima je pružena pomoć te omogućavaju kineskim preduzećima pristup tržištima zemalja u razvoju (Wu 2008, 45, 52-53). U periodu od 1995. do 2005. godine više od 800 kineskih firmi osnovano je u 49 afričkih zemalja, s direktnim investicijama u iznosu od 1,18 milijardi dolara, uglavnom usmerenih na trgovinu, transport, poljoprivredu i preradu poljoprivrednih proizvoda.

Osnivanje Kinesko-afričkog foruma za saradnju (*Forum on China-Africa Cooperation* – FOCAC) 2000. godine stvorilo je novu platformu za unapređenje saradnje između Kine i Afrike (*Ibid.*, 45-46). FOCAC predstavlja multilateralnu platformu za podsticanje trgovine i ekonomske saradnje između Afrike i Kine, koja obuhvata i finansijsku pomoć. U periodu od 2000. do 2003. godine kineska pomoć Africi činila je 44% ukupne inostrane pomoći upućene kontinentu. „Iskrenost, jednakost, obostrana korist, solidarnost i zajednički razvoj”, kako tvrde kineski politički predstavnici, principi su kojima se vodi kinesko-afrička razmena i saradnja. U spoljnoj politici Kine naglašeni su principi jednakosti i suvereniteta, oličeni u tzv. politici „bez intervencije i bez uslovljavanja”. Kinesko-afrički razvojni fond (*China-Africa Development Fund*), kao prvi takve vrste, podstiče i olakšava ulaganja kineskih preduzeća u Afriku. Ovaj fond predstavlja deo šire spoljne politike Kine usmerene na uspostavljanje ekonomskih veza s regionima u razvoju, uključujući Jugoistočnu Aziju, Centralnu Aziju i Južnu Ameriku, te na zasnivanje međunarodnih partnerstava koja osiguravaju pristup energiji i prirodnim resursima. Na taj način podržava se kontinuitet domaćeg kineskog ekonomskog razvoja (Jones 2020).

Afričko-kineska trgovina je strateški važna za kineski ekonomski razvoj zbog svog specifičnog sadržaja: 62% kineskog uvoza iz Afrike čine nafta i prirodni gas, 17% rude i metali, dok 7% čine sirovi poljoprivredni proizvodi, što je ključno za razvoj kineske ekonomije. Kina u Afriku uglavnom izvozi gotove proizvode, poput mašinerije, tekstila i odeće i transportne opreme. Oko 70% afričko-kineske trgovine odnosi se na Subsaharsku Afriku (SSA). Države ovog regiona, poput Angole (24%), Južne Afrike (17%), Sudana (8%) i Nigerije (7%), predstavljaju glavne trgovinske partnere Kine na kontinentu. Kineski predsednik Si Đinping predstavio je 2013. godine Inicijativu Pojas i put (*Belt and Road Initiative*),

¹⁰ Za detaljnu analizu strukture i modaliteta investiranja Kineske države u Afričkim zemljama videti: Babić 2024, 191-245.

¹¹ Reč je o zajmovima za koje vlada plaća kamatu.

savremeni ekvivalent Puta svile, koji podstiče bilateralnu saradnju između Kine i Afrike. Ova inicijativa obuhvata kopneni i pomorski Put svile 21. veka, u cilju izgradnje infrastrukturne i trgovinske mreže koja povezuje Aziju s Evropom i Afrikom, sledeći trase drevnog Puta svile, ali i proširujući njihov doseg. Kinesko-afrički projekti saradnje, poput električne železnice između Etiopije i Džibutija, železničke pruge Mombasa – Najrobi u Keniji, prekomorskog mosta Maputo u Mozambiku, kao i brojnih industrijskih zona uspostavljenih tokom proteklih godina, oslikavaju uspešnu realizaciju saradnje unutar Si Đinpingove Inicijative Pojas i put (Wang and Meng 2018).

Kineska spoljna politika prema Africi evoluirala je tokom vremena iz više razloga. Kina je prepoznala značaj afričke podrške na multilateralnim forumima – gde Afrika predstavlja najveće jedinstveno regionalno telo, često sklono blokovskom glasanju – što se ogleda u podršci koju je većina afričkih država pružila Narodnoj Republici Kini u vezi sa različitim pitanjima, posebno prilikom njenog pridruživanja Ujedinjenim nacijama (UN). Ključni instrument koji Kina primenjuje u ostvarivanju svojih interesa u Africi jeste princip nemešanja. Mulugeta Gebrehiwot Berhe (*Mulugeta Gebrehiwot Berhe*) i Hongvu Liju (*Hongwu Liu*) ističu da je Afrika, suočena s još uvek prisutnim ostacima neokolonijalnih praksi i uslovima nametnutim od strane EU, MMF-a i drugih međunarodnih organizacija, u kineskoj politici nemešanja pronašla instrument podrške. Kina teži da Africi omogući podršku u ostvarivanju sopstvenih prioriteta i ciljeva (Berhe and Liu 2013, 32). Ipak, postavlja se pitanje u kojoj meri je ovaj princip održiv. Slučaj Zambije predstavlja primer koji ukazuje na izazove u doslednom sprovođenju tog principa. Kinesko rukovodstvo izjavilo je da će povući svoje investicije ukoliko opozicioni kandidat Majkl Sata (*Michael Sata*) pobedi na izborima zbog njegove antikineske i protajvanske politike. U slučaju Sudana, kineska podrška sudanskoj vladi u vezi s pitanjem Darfura (*Darfur*)¹² narušila je međunarodni ugled Kine i dovela do finansijskih sankcija za kineske naftne kompanije (Jones 2020). Neki stručnjaci ukazuju da Kina, primenjujući politiku nemešanja u svojim ulaganjima u Afriku, može da dođe u situaciju da nenamerno podržava autoritarne i nedemokratske režime, često omogućavajući dalje bogaćenje autoritarnih lidera i vladajuće elite. U takvim slučajevima građani afričkih država nemaju koristi, pri čemu odgovornost ne snosi samo Kina već i afrička politička elita (Miambo 2016, 257-276). Drugi autori predlažu da Kina treba da usvoji novi pristup koji kombinuje „nemešanje s uslovljenom intervencijom” (Berhe and Liu 2013, 46). Kao globalna sila u usponu, Kina će se suočiti s novim obavezama i dužnostima, kao što su zaštita života,

¹² Rasprave se bave pitanjem masovnog etničkog čišćenja afričkog stanovništva iz tri plemena na teritoriji Darfura, zapadne regije Sudana, koje je trajalo tokom tzv. Darfurskog rata od 2003. do 2005. godine. (Straus 2005, 123-133).

smanjenje siromaštva, očuvanje mira i bezbednosti, podsticanje stabilnog globalnog političkog i ekonomskog poretka, te zaštita životne sredine (*Ibid.*, 43). U ovom kontekstu princip nemešanja postaje neodrživ i zahteva preispitivanje.

Kina je podržala uspostavljanje mira i razvoja u Africi putem Ujedinjenih nacija i podržala je afričke države u osnivanju Afričke unije i NEPAD-a (*New Partnership for Africa's Development*) (Wu 2008, 25). Odnosi s Kinom donose Africi nove mogućnosti, ali istovremeno i prepreke i probleme. Uspostavivši kontrolu nad afričkim resursima, Kina je uspostavila kontrolu nad čitavim industrijama (Ichikowitz 2020). Strah od neokolonijalnih ambicija ili dužničke zamke često je predmet diplomatskih rasprava. S jedne strane, afričke države oslanjaju se na Kinu za finansijska sredstva i pomoć, dok s druge, Afrikanci sve više izražavaju nepoverenje prema kineskim firmama, brinu o nepravednim ugovorima i ekološkoj šteti. Pozitivna percepcija Kine opada usled nedovoljne transparentnosti o tome kako kineske banke upravljaju dugovima (Tiezzi 2020; Rédaction Africanews 2020). Afričko civilno društvo zahteva veću transparentnost i poštovanje ljudskih prava.

U afričkim državama primetni su antikineski sentiment, posebno u Lesotu. Kako za *The Post* navodi jedan vlasnik prodavnice iz Mafetanga, grada u Lesotu, „njihov dolazak u sela predstavlja pretnju za lokalne firme”. On ističe da nije bio u stanju da se nadmeće sa kineskim proizvodima jer su bili duplo jeftiniji od njegovih (Molupe 2020). Kina je najveći trgovinski partner afričkog kontinenta i njegov glavni uvoznik. Međutim, kineski proizvodi predstavljaju direktnu konkurenciju afričkim proizvodima na svetskom i afričkom tržištu. Priliv jeftinijih kineskih proizvoda mogao bi da unazadi afričku industriju, primoravajući lokalne proizvođače, koji nisu u stanju da se nadmeću sa kineskim proizvodima, da otpuštaju radnike ili napuštaju tržište. Ovakva perspektiva mogla bi se sprečiti uvođenjem odgovarajuće industrijske politike kojom bi se osiguralo da kineske proizvodne tehnologije postanu dostupne lokalnim proizvođačima i sprečilo preplavlivanje afričkog tržišta jeftinim kineskim proizvodima (Afesorgbor et al. 2023).

Kovid-19 u Africi: pomoć i saradnja Narodne Republike Kine

Prvi slučaj kovid-19 u Africi registrovan je u Egiptu 14. februara 2020. godine. Ubrzo su preduzete javne zdravstvene mere, uključujući zatvaranje granica, ograničenje kretanja, karantin, društveno distanciranje, izbegavanje rukovanja, često pranje ruku i nošenje maski. Do 3. septembra 2020. godine na kontinentu je zabeleženo više od 1,2 miliona simptomatskih slučajeva i 30.000 smrtnih ishoda. Ključnu ulogu u suzbijanju širenja virusa na afričkom kontinentu preuzele su Afrička unija (*African Union*), Afrički centar za kontrolu i prevenciju bolesti (*African*

Centre for Disease Control and Prevention – Africa CDC) i Regionalna kancelarija Svetske zdravstvene organizacije za Afriku (*The WHO Regional Office for Africa*) (Makoni 2020). Kineska zdravstvena diplomatija u ovom periodu bila je usmerena na pružanje hitne medicinske pomoći, uključujući donacije vakcina i opreme, čime je Kina učvrstila svoje strateške veze s Afrikom, istovremeno promovirajući diskurs globalne solidarnosti (Dokmanović and Cvetičanin 2022).

Na osnovu istraživanja objavljenom u članku „Prvi i drugi talas pandemije kovida-19 u Africi: poprečna studija“, do 31. decembra 2020. godine u afričkim državama bilo je prijavljeno 2,7 miliona slučajeva i više od 65.000 smrtnih ishoda izazvanih pandemijom (Salyer et al., 2021). U onlajn nedeljniku *Vreme* istaknuto je da su mere predostrožnosti, poput pranja ruku, „često nedostižan luksuz za polovinu stanovništva kojoj nedostaje pristup čistoj vodi“. Istovremeno, sprovođenje društvenog distanciranja bilo je otežano – „Naš životni stil duboko je zajednički, s proširenim porodicama koje tradicionalno dele zajedničke teškoće i blagodati života, jedući obroke s istog tanjira“, izjavio je Abiy Ahmed (*Abiy Ahmed*), etiopski političar. Prema podacima objavljenim na platformi Afrički argumenti (*African Arguments*), Afrika ima najmanji broj lekara po glavi stanovnika u svetu. Svetski program Ujedinjenih nacija za hranu upozorio je još pre izbijanja pandemije, 31. decembra 2019. godine, na eskalaciju gladi u Subsaharskoj Africi tokom prve polovine 2020. godine. U Maliju su neprestane poplave i suše dodatno otežale život poljoprivrednicima. Milioni ljudi u Zimbabveu, Južnom Sudanu i Demokratskoj Republici Kongo suočavali su se s pretnjom gladi. U januaru i februaru 2020. godine stizale su vesti o najezi skakavaca u Keniji, Somaliji i Ugandi. Najteža situacija bila je u područjima pogođenim sukobima i napadima oružanih grupa, poput Malija, Nigera i Burkine Faso (Milošević 2020).

Prema podacima Afričkog centra za kontrolu i prevenciju bolesti i Svetske zdravstvene organizacije (SZO), broj slučajeva kovida-19 u Africi povećavao se od kraja septembra 2020. godine. Međutim, zapažene su varijacije širom kontinenta. U nekim državama registrovan je ograničeni ili lokalizovani porast, dok je u drugim povećanje bilo znatno izraženije. Stopa smrtnih slučajeva po glavi stanovnika u Africi i dalje je bila niža u poređenju s drugim delovima sveta, uprkos nerazvijenoj zdravstvenoj infrastrukturi u mnogim afričkim državama. Moguće je da je nizak broj smrtnih slučajeva bio uslovljen različitim faktorima: relativno mladom populacijom (više od 60% stanovništva mlađe je od 25 godina), iskustvom u suzbijanju epidemija (npr. tokom izbijanja ebole 2014. godine), niskom stopom putovanja i životom na otvorenom. Postojale su i značajne razlike u obimu testiranja širom kontinenta – dok su neke zemlje smanjile stopu testiranja, druge su je održale ili čak povećale (Soy 2020). Broj obolelih porastao je tokom 2021. godine. Prosečna stopa smrtnosti na kontinentu

iznosila je 2,6% tokom nekoliko meseci 2021. godine, što je bilo iznad svetskog proseka od 2,2%. Stopa smrtnosti na svetskom nivou opadala je od početka pandemije, što je stavilo veći broj afričkih država iznad svetskog proseka. Bilo je važno pažljivo se odnositi prema podacima o stopi smrtnosti, s obzirom na velike razlike u tome kako su ih države beležile i koliko su efikasni bili njihovi sistemi za registrovanje smrtnih slučajeva.

Kontinentom su se širile i nove varijante virusa, a manje od 2% stanovništva bilo je potpuno vakcinisano, odnosno primilo je obe doze vakcine do kraja jula 2021. godine (Mwai 2021). Afrika je zaostajala za ostatkom sveta u pogledu vakcinacije, obuhvatajući samo 1,6% ukupnih svetskih doza. Sejšeli su ostvarili najviši stepen vakcinacije na kontinentu (69% populacije bilo je potpuno vakcinisano), dok je Maroko potpuno vakcinisao jednu četvrtinu svog stanovništva. Svetska zdravstvena organizacija (SZO) predvodila je napore za nabavku vakcina u Africi, pružajući tehničku podršku i pomoć afričkim zemljama, te olakšavajući razmenu znanja i najboljih praksi (Afro WHO 2021). Većina afričkih zemalja bila je uključena u međunarodnu inicijativu Kovaks (*Covax*)¹³ za distribuciju vakcina, ali je tokom 2021. godine samo 19 država iskoristilo više od 80% doza obezbeđenih putem ove šeme (Mwai 2021).¹⁴ Najznačajniji akteri u pružanju pomoći Africi bili su SAD i Evropska unija, često označavani kao „tradicionalni donatori”. Međutim, u 21. veku pojavljuju se novi donatori, među kojima prednjači Kina, koji postepeno intenziviraju svoje angažovanje s velikim brojem afričkih zemalja (Berhe and Liu 2013, 74). Iako se Kina označava kao novi donator, važno je napomenuti da je kinesko rukovodstvo već tokom Hladnog rata aktivno pomagalo i podržavalo nacionalne pokrete za nezavisnost u Africi, dok je kasnije ta pomoć poprimila pretežno ekonomski karakter, ogledajući se u brojnim infrastrukturnim projektima (*Ibid.*, 78-80).

Prema podacima sa sajta Ministarstva inostranih poslova Kine, oko 21.000 kineskih medicinskih radnika poslato je u 48 afričkih zemalja, pružajući lečenje za približno 220 miliona Afrikanaca (izveštaj od 16. oktobra 2020. godine). Tokom izbijanja virusa ebole u Zapadnoj Africi 2014. godine više od 1.000 kineskih zdravstvenih radnika pružilo je pomoć. Za vreme pandemije kovida-19 Kina i Afrika nastavile su saradnju u suzbijanju virusa. Predsednik Kine Si Đinping (*Xi Jinping*) i afrički predstavnici organizovali su 17. juna 2020. godine samit pod nazivom

¹³ Kovaks (*Covax*) je stub temeljac *Pristupu alatima za kovid-19* (ACT – Access to COVID-19 Tools). Reč je o globalnoj saradnji na ubrzanju razvoja, proizvodnje i jednakom pristupu kovid-19 testovima, tretmanima i vakcinama.

¹⁴ Putem Kovaksa skoro 12 miliona doza stiglo je u Afriku u julu 2021. godine, što je više nego što je poslato u aprilu, maju i junu zajedno. Poslednje dve nedelje jula beležile su porast od 12 puta po pitanju dostavljenih doza, u poređenju sa prvom polovinom meseca. Oko 24 miliona ljudi, samo 1,7% afričke populacije, bilo je potpuno vakcinisano do avgusta 2021. godine (Afro WHO 2021).

Pobeda nad kovidom-19 putem solidarnosti i saradnje (*Defeating COVID-19 with Solidarity and Cooperation*), koji je, prema rečima kineskog predsednika, poslao snažnu poruku o zajedničkoj posvećenosti borbi protiv virusa: „U borbi protiv kovida-19, Kina i Afrika pružale su međusobnu podršku i borile se rame uz rame. Kina nikada neće posustati u svojoj odlučnosti da promoviše veću solidarnost i saradnju s Afrikom” (Xinhua News Agency 2020). Predsednik Si Đinping je na sastanku, kako je istaknuto na sajtu Ministarstva inostranih poslova Kine, naveo nekoliko ključnih aspekata saradnje između Afrike i Kine u suzbijanju pandemije i naglasio da će Kina nastaviti da pruža pomoć afričkim zemljama, isporučuje neophodne zalihe, šalje stručnjake i olakšava nabavku medicinskih sredstava (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 2020a). Može se zaključiti da je zdravstvena diplomatija između ovih aktera od samog početka pandemije bila veoma razvijena, oslanjajući se na diskurse solidarnosti i strateške saradnje.

Jedan od problema u vezi sa vakcinacijom tokom pandemije bila je monopolizacija vakcina, što je podrazumevalo da će bogate i razvijenije države prve dobiti vakcine, dok će najsiromašnije zemlje biti poslednje u nizu. Kina je bila proizvođač dve vakcine: *Sinovak* (Sinovac) i *Sinofarm* (Sinopharm) (Tan 2021). Na prethodno pomenutom samitu predsednik Kine istakao je da će Kina raditi sa Afrikom na „unapređenju povezivanja kineskih i afričkih bolnica, ubrzanju izgradnje sedišta Afričkog centra za kontrolu bolesti i promovisanju izgradnje kinesko-afričke 'zajednice zdravlja za sve'” (Xinhua News Agency 2020; Ministry of Foreign Affairs of the PRC 2020a).¹⁵ Na Samitu BRICS-a,¹⁶ održanom 9. septembra 2021. godine, Predsednik Xi je istakao da vakcine treba da budu javno dobro, dostupne i pristupačne svim zemljama, posebno zemljama u razvoju, te

¹⁵ Godinu dana kasnije ministar inostranih poslova Kine Vang Ji (*Wang Yi*), u govoru povodom proslave Dana Afrike (25 May 2021), izvestio je o rezultatima najavljene kineske pomoći: „Kineska vlada je obezbedila više paketa hitne medicinske opreme i donacija vakcina afričkim zemljama i poslala medicinske timove u 15 afričkih zemalja. Kineske bolnice su uparene sa 43 bolnice u 38 afričkih zemalja, a Kina je obučila više od 20.000 afričkih zdravstvenih radnika. Izgradnja sedišta Afričkog centra za kontrolu bolesti (CDC) započeta je ranije od inicijalnog plana. Ovi konkretni napori daju istinsko značenje zajednici Kine i Afrike sa zajedničkom budućnošću. Kina je aktivno učestvovala u Inicijativi za suspenziju servisiranja duga G20. Potpisali smo sporazume o suspenziji duga ili postigli slično razumevanje sa 19 afričkih zemalja i otkazali beskatmatne zajmove koji su dospeli do kraja 2020. godine za 15 afričkih zemalja u okviru Foruma o saradnji Kine i Afrike (FOCAC). U potpunosti razumemo trenutne poteškoće sa kojima se Afrika suočava i imamo puno poverenje u buduće razvojne perspektive Afrike.” (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 2021b).

¹⁶ BRIKS (BRICS) je asocijacija pet nacionalnih ekonomija. Članovi su Brazil, Rusija, Kina, Indija i Južna Afrika. Od 2024. godine primljeno je još pet zemalja, i to: Egipat, Etiopija, Indonezija, Iran, i Ujedinjeni Arapski Emirati.

da BRICS mora da se suprotstavi vakcinskom nacionalizmu (Xinhua News Agency 2021).

Ovde se može prepoznati značaj globalne zdravstvene diplomatije. Globalizacija obuhvata širok spektar ekonomskih, političkih i kulturnih tendencija u savremenom svetu. U stručnim raspravama, iako ne postoji jedinstveno definisanje ovog pojma, uočava se izvesna saglasnost da globalizacija predstavlja višedimenzionalni i dugoročni proces, povezan s deteritorijalizacijom, sve većom međusobnom povezanošću u svetu i ubrzanjem društvenih aktivnosti na svetskom nivou.¹⁷ Danas su ljudi, kulture, društva, predmeti, pogledi na svet i mnogi drugi elementi međusobno isprepletani više nego ikada ranije. U tom kontekstu očigledno je da zdravlje i zdravstvo nisu izolovani fenomeni, niti pitanje pojedinačnih država ili aktera, već zavise od složene mreže različitih faktora. Tako zdravstvo zavisi od: stepena razvoja pojedinih država i globalne raspodele resursa i bogatstva (bogate i razvijene zemlje obično lakše upravljaju zdravstvenim izazovima, poput pandemija, dok zemlje s nedostatkom resursa često zahtevaju pomoć), broja stanovnika, nivoa razvijenosti zdravstvenih sistema, uticaja međunarodnih aktera (npr. Svetske zdravstvene organizacije) i drugih sličnih činilaca. Međunarodna saradnja je ključna za uspostavljanje i održavanje zdravlja na globalnom nivou. Neophodno je da oni koji poseduju potrebno znanje, tehnologiju i resurse podele te kapacitete s drugima.

Si Đinping je istakao da je Kina, uprkos unutrašnjem pritisku izazvanom kovidom-19, poslala značajnu količinu medicinskih zaliha Afričkoj uniji i afričkim državama. Takođe je poslala medicinske timove u brojne afričke zemlje, organizovala stručne video-konferencije s Afrikom i bez rezervi razmenjivala dijagnostičko i stručno znanje (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 2020a). Kina je u martu 2020. godine Africi poslala 5,4 miliona maski, više od milion kompleta za testiranje i hiljade zaštitnih odela. Pored toga, uputila je zdravstvene timove u afričke zemlje poput Alžira, Nigerije, Zimbabvea, Demokratske Republike Kongo, Etiopije, Burkin Faso, Sudana, Džibutija i Obale Slonovače (CGTN 2020). Ove akcije mogu se smatrati delom šire strategije zdravstvene diplomatije, gde Kina koristi pomoć za jačanje političkih i ekonomskih veza, u skladu sa principima Inicijative Pojas i put (Kato 2021).

¹⁷ Deteritorijalizacija u ovom kontekstu podrazumeva da se povećava broj društvenih aktivnosti koje se odvijaju nezavisno od teritorijalne lociranosti aktera. Takođe, lokalna zbivanja oblikuju i određuju događaji koji su se odigrali hiljadama kilometara daleko. Najzad, savremeni transportni i informaciono-komunikacijski sistemi robu, ljude i informacije prenose s kraja na kraj planete, što znači da prostorna udaljenost više nije prepreka za obavljanje transakcija u realnom vremenu (Mimica i Bogdanović 2007, 163).

Afrički politički predstavnici zahvalili su se u ime svojih država i građana za pomoć koju im je Kina pružila. Pored toga, afrički političari pohvalili su Kinu zbog njenih odlučnih mera i deljenja informacija sa Svetskom zdravstvenom organizacijom (SZO) i drugim zemljama na otvoren i transparentan način (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 2020b). U novembru 2021. godine predsednik Si obećao je da će obezbediti još jednu milijardu doza vakcina za Afriku, od kojih će 600.000 biti u vidu donacije, a 400.000 obezbeđeno kroz zajedničku proizvodnju kineskih firmi i afričkih država (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 2021b). Pored toga, Kina je ponudila Latinskoj Americi i Karibima zajam od jedne milijarde dolara za nabavku vakcina, pri čemu odredbe ovih dogovora nisu bile šire poznate (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 2020c).

Prema navodima Projekta Borgen (*The Borgen Project*), američke neprofitne organizacije, velikodušna kineska distribucija vakcina protiv kovida-19 u Afriku navela je mnoge da kritikuju SAD zbog „nagomilavanja vakcina” (Green 2021). Vu Peng (*Wu Peng*), generalni direktor Odeljenja za Afriku pri Ministarstvu inostranih poslova Kine, izjavio je:

„Za razliku od nekih zemalja koje su rekle da moraju sačekati završetak vakcinacije svog naroda pre nego što mogu snabdeti strane zemlje vakcinama, mi verujemo da je, naravno, neophodno osigurati što bržu vakcinaciju kineskog naroda, ali istovremeno nastojimo da pružimo pomoć u vakcinama drugim zemljama kojima je to potrebno” (Chambraud 2021).

Pored vakcina koje je donirala vlada Kine, brojne afričke države nabavljale su kineske vakcine, dok su druge, poput Egipta i Maroka, sklopile sporazume o lokalnoj proizvodnji vakcina. Tokom prvih sedam meseci 2021. godine Kina je donirala ili izvezla vakcine u preko 40 afričkih zemalja (@SpokespersonCHN 2021). Vlada SAD takođe je pružila donacije, isporučujući vakcine Johnson & Johnson putem inicijative Kovaks (*Covax*) (WHO: African Region 2021). Ruska Federacija sklopila je sporazume o distribuciji tretmana za kovid-19 sa 20 afričkih država (Olander 2020). U prvih osam meseci 2021. godine skoro 79 miliona doza vakcina stiglo je u Afriku, ali je samo 1,6% afričke populacije bilo potpuno vakcinisano (WHO: Africa Region 2021).

Zaključak i diskusija

Pomoć koju je Kina pružila afričkim zemljama tokom pandemije kovida-19 nadovezala se na pozitivno istorijsko iskustvo solidarnosti i strateške saradnje između Kine i Afrike. Od prvih kineskih dolazaka u Afriku i razvoja trgovine, preko oslobađanja od kolonijalne vlasti, pa sve

do investicija, ekonomskog razvoja i Inicijative Pojas i put, dve strane negovale su dobre odnose.

Kina je od uspostavljanja diplomatskih odnosa s afričkim zemljama u periodu 1949–1978. godine pa sve do 2021. godine podržavala nezavisne pokrete u Africi i pružila pomoć za brojne projekte širom kontinenta. Kroz strane direktne investicije, zajmove i zajednička ulaganja kineska država osnovala je preko 800 preduzeća u Africi, a 2007. godine postala je drugi najveći afrički trgovinski partner. Podržala je osnivanje FOCAC-a 2000, NEPAD-a 2001 (*The New Partnership for Africa's Development*) i Afričke unije 2002. godine (*African Union*). Tokom pandemije kovida-19 kineska zdravstvena diplomatija manifestovala se kroz slanje medicinskog osoblja, organizaciju video-konferencija za razmenu znanja, te donacije opreme i vakcina, čime je Kina učvrstila uzajamno poverenje i stratešku saradnju s afričkim zemljama. Ova pomoć nije bila samo humanitarna, već je služila i za jačanje kineskog uticaja na međunarodnim forumima, osiguravajući podršku afričkih zemalja za kineske geopolitičke ciljeve, poput principa jedne Kine (Dokmanović and Cvetićanin 2022).

Kina i Afrika oblikuju svoju spoljnu politiku i odnose s drugim globalnim akterima na osnovu sopstvenih interesa, usklađujući saradnju sa nacionalnim prioritetima. Zahvaljujući podršci afričkih zemalja Kina jača svoj uticaj na međunarodnim forumima, što joj je od ključnog značaja. Ova podrška podupire princip jedne Kine, osigurava energetska budućnost zemlje i podstiče njen komercijalni i vojnoindustrijski razvoj (Berhe and Liu 2013). Suština sino-afričkih odnosa nije prvenstveno ekonomska, već geopolitička. To se, na primer, ogleda u slučaju kada je Narodna Republika Kina 1971. zamenila Republiku Kinu (Tajvan) kao predstavnik u UN-u, delom zahvaljujući glasovima afričkih država, budući da svaka od 54 afričke zemlje ima glas u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija (Pairault 2021). Kineska zdravstvena diplomatija tokom pandemije dodatno je učvrstila ove odnose, jer su donacije vakcina i medicinske opreme omogućile Kini da se pozicionira kao ključni partner u globalnim zdravstvenim inicijativama, istovremeno osiguravajući afričku podršku za svoje strateške ciljeve.

Kako bi se bolje razumela kineska zdravstvena diplomatija, korisno je uporediti je s pristupima drugih velikih sila tokom pandemije. Na primer, Sjedinjene Američke Države fokusirale su se na distribuciju vakcina putem inicijative Kovaks (*Covax*), isporučujući vakcine poput Johnson & Johnson, ali su često bile kritikovane zbog sporog reagovanja i nagomilavanja vakcina za sopstvene potrebe pre nego što su ih delile s drugim zemljama (Filipović 2024). Rusija je, s druge strane, koristila svoju vakcinu Sputnik V kao alat za jačanje diplomatskih odnosa, sklapajući sporazume o distribuciji s 20 afričkih zemalja, ali je njena pomoć bila ograničena u poređenju s kineskom zbog manjih proizvodnih kapaciteta (*Ibid.*). Indija je takođe imala značajnu ulogu, isporučujući vakcine preko inicijative

„Vaccine Maitri“, ali su njeni napori bili usporeni zbog unutrašnjih zdravstvenih izazova tokom 2021. godine. Kina se izdvojila po obimu i brzini svoje pomoći, donirajući značajne količine vakcina Sinovac i Sinopharm i podržavajući lokalnu proizvodnju u zemljama poput Egipta i Maroka, čime je dodatno učvrstila svoj uticaj (*Ibid.*). Ova komparativna analiza pokazuje da je kineska strategija bila usmerena na brzu i vidljivu pomoć, čime je Kina učvrstila svoju poziciju globalnog lidera u zdravstvenoj diplomatiji, za razliku od sporijih i manje koordinisanih napora drugih sila.

Kina je svetska ekonomska, vojna, tehnološka i demografska sila, s velikim domaćim tržištem i pristupom ogromnom globalnom tržištu. Afrika se oslanja na Kinu u ostvarivanju svojih ciljeva – mira, stabilnosti, sigurnosti i prosperiteta – koristeći kinesku spremnost da podrži te težnje (Berhe and Liu 2013, 44). Pružajući pomoć afričkim zemljama tokom pandemije kovida-19, Kina je dodatno učvrstila uzajamno poverenje i stratešku saradnju, osiguravajući buduće partnerstvo. Prema podacima sa sajta Ministarstva inostranih poslova Kine, do juna 2021. godine Kina je obezbedila ključnu medicinsku opremu za oko 100 zemalja širom sveta.¹⁸ Osim Afrike, tokom 2020. godine pružila je značajnu pomoć Evropi i drugim regionima. Donirala je Španiji medicinsku opremu, uključujući maske i dijagnostičke setove, Italiji je poslala donacije Crvenog krsta i lekare, Portugalu i Poljskoj isporučila je tone zaštitne opreme i testova, a Norveškoj maske i odela putem donacija i trgovine.¹⁹ Turskoj je uputila setove za testiranje i organizovala razmenu znanja, dok je Iranu donirala maske, montažne sobe i 15 miliona tona opreme. Latinskoj Americi i zemljama poput Filipina i Pakistana takođe je slala maske, ventilatore i drugu pomoć, uz donaciju od 20 miliona dolara Svetskoj zdravstvenoj organizaciji (Gupta and Singh 2020; Gamba 2020). Ovi napori odražavaju širu kinesku strategiju zdravstvene diplomatije, kojom Kina ne samo da pomaže zemljama u razvoju već i jača svoj globalni uticaj, suprotstavljajući se zapadnim silama i pozicionirajući se kao lider u multilateralnim inicijativama (Stekić 2022).

Afričke države imaju jasno definisane prioritete, na šta ukazuju Afričko kontinentalno područje slobodne trgovine (*African Continental Free Trade Area -AfCFTA*) i Agenda Afričke Unije 2063 (*The African Union Agenda*

¹⁸ Do sredine juna 2021. godine „Kina je obezbedila svetu više od 290 milijardi maski, 3,5 milijardi zaštitnih odela i 4,5 milijardi testova, i pomogla mnogim zemljama da izgrade laboratorije za testiranje. Kina je uključena u opsežnu saradnju na polju vakcina sa mnogim zemljama i donirala je i izvezla više od 400 miliona doza gotovih i bulk vakcina u više od 90 zemalja, od kojih su većina partneri Inicijative Pojas i put“. (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 2021a)

¹⁹ Izveštaj Evropske mreže tink-tenkova o Kini (ETNC) iz 2000. godine navodi primere pomoći Kine evropskim zemljama (Seaman 2020).

2063) koja obuhvata razvoj poljoprivrede, energetike, unutarafričke trgovine, rudarstva, nauke i tehnologije. Prema mišljenju stručnjaka, ključno je da se razvojni partneri, poput Kine, EU i SAD, usklade s ovim prioritetima i podrže ih kroz ekonomske odnose – pružanjem finansijske i tehničke pomoći i osiguravanjem da njihove aktivnosti ne budu u konfliktu sa afričkim prioritetima. To podrazumeva da afričke zemlje treba da postavljaju pravila u odnosima sa svojim partnerima, uključujući Kinu (Anam 2021). Kineska zdravstvena diplomatija tokom pandemije pokazala je sposobnost Kine da se uskladi s ovim prioritetima, posebno kroz podršku zdravstvenoj infrastrukturi i lokalnoj proizvodnji vakcina, što je omogućilo afričkim zemljama da ostvare veću zdravstvenu bezbednost (Stanojević i Zakić 2023).

Studija „Odnosi Kine i Afrike: Šta leži ispod?” (*China-Africa Relations: What Lies Beneath?*) prepoznaje četiri ključna cilja Kine: 1) pristup afričkim resursima (traganje za resursima), 2) političku podršku – Kina računa na afričke države u međunarodnoj areni (diplomatska podrška), 3) Afrika kao privlačno tržište za kineska dobra i usluge (traganje za tržištem) i 4) Afrika kao privlačna destinacija za investicije. S druge strane, Afrika gradi odnose sa Kinom na osnovu svojih razvojnih ciljeva – Africi je potrebna pomoć Kine za finansiranje infrastrukture, za pozajmice i za diplomatsku pomoć. Međutim, dok Kina jasno zna šta želi od Afrike i razvila je metode da to ostvari, čini se da Afrika ima političku viziju u odnosu prema Kini, ali joj nedostaje ekonomska. Karidž Mlambo (*Courage Mlambo*), Odri Kušamba (*Audreu Kushamba*) i Mor Blesing Simavu (*More Blessing Simawu*) smatraju da Africi nedostaje dugoročna ekonomska strategija i da je neophodno da razvije strategiju i plan razvoja kako bi odnos s Kinom postao obostrano koristan (Mlambo et al. 2016, 257-276). Zaključuju da Afrika treba da stavi sopstveni razvoj u prvi plan i sprovede reforme kojima će uravnotežiti odnos s Kinom, čime bi, u slučaju uspeha, taj odnos učinila produktivnijim (*Ibid.*). U kontekstu zdravstvene diplomatije, ova dinamika je očigledna: Kina je iskoristila pandemiju da učvrsti svoje ekonomske i političke veze s Afrikom, dok su afričke zemlje koristile kinesku pomoć za jačanje zdravstvenih sistema, ali bez jasne dugoročne strategije za maksimiziranje koristi.

Antropologija diplomatije omogućava dublje razumevanje odnosa međunarodnih aktera, uključujući oblast zdravstva i zdravstvene zaštite, kao i interakciju lokalnih okvira i globalnog konteksta. Studije iz oblasti antropologije diplomatije mogle bi značajno da doprinesu oblikovanju uspešnijih i kvalitetnijih međunarodnih politika i diplomatskih odnosa, pružajući uvid u lokalne politike, potrebe, interese, ciljeve i aspiracije. Ove studije bi takođe mogle da istraže kako su ovi lokalni elementi povezani sa globalnim politikama, kakva je njihova međusobna interakcija, te kako utiču jedni na druge ili ostaju nezavisni. Ispitivale bi koje je kompromise,

dogovore i saglasnosti moguće uspostaviti povodom različitih pitanja i problema, uzimajući u obzir raznolikost sveta u kome živimo.

Sva ova saznanja mogla bi da se primene u oblikovanju odgovarajućih međunarodnih odnosa, sporazuma i zdravstvenih politika. Pandemija je ukazala na potrebu za unapređenim vođstvom u oblasti zdravstva na međunarodnom planu, razvojem istraživanja u ovoj oblasti i obukom stručnjaka za istraživanja, kako bi se rešavali i sprečavali konflikti i nesporazumi, te osigurala ravnomerna raspodela zdravstvenih resursa i poboljšanje globalnog zdravlja. Globalna zdravstvena diplomatija predstavlja ključnu oblast koja nudi uvid u odnose moći i političke procese koji oblikuju pristup zdravstvu i tako omogućava stvaranje novih, prilagođenijih zdravstvenih politika (Adams et al. 2008, 315-323).

U antropološkom kontekstu kineske zdravstvene diplomatije važno je istaknuti ulogu novih globalnih inicijativa Kine, poput Globalne razvojne inicijative (GDI) i Globalne civilizacijske inicijative (GCI), koje su lansirane nakon pandemije kako bi se promovisala održiva saradnja i međukulturni dijalog. GDI, predstavljena 2021. godine, fokusira se na ubrzani razvoj u oblastima poput zdravstva i infrastrukture, promovišući projekte koji unapređuju zdravstvenu bezbednost, obrazovanje i ekonomsku saradnju kako bi se smanjila nejednakost i podržao održivi razvoj. GCI, pokrenuta 2023. godine, naglašava poštovanje civilizacijskih raznolikosti i zajedničkih vrednosti, podstičući međukulturni dijalog i saradnju zasnovanu na uzajamnom poštovanju različitih kulturnih identiteta, što se uklapa u antropološki pristup razumevanju kulturnih konteksta u diplomatiji (Mitić 2023; Demina 2024). Ove inicijative predstavljaju produžetak kineske strategije u Africi, gde se zdravstvena pomoć integriše sa širim razvojnim i civilizacijskim ciljevima, jačajući uzajamno poverenje i stratešku saradnju između Kine i afričkih zemalja.

Dalja istraživanja mogla bi da obuhvate etnografije međusobnih odnosa različitih aktera. Pored odnosa Kine i Afrike, mogla bi se ispitati dinamika između velikih sila (SAD, EU, Kine i druge), kako međusobno, tako i sa manje uticajnim državama ili regionima (Afrika, Latinska Amerika, Jugoistočna Evropa), kao i odnosi među ovim manje uticajnim akterima. Ovakav pristup omogućio bi prikupljanje obimne empirijske građe. Rukovodeći se kulturno određenim potrebama, etnografije bi mogle da ponude detaljan, sveobuhvatan i precizan uvid u nastale promene, njihove uzroke, te nacionalne interese i ciljeve koji oblikuju međunarodne odnose. Deo prikupljene građe mogao bi se fokusirati na to kako su se različite države suočile sa pandemijom, uključujući i procese pružanja i prihvatanja zdravstvene ili druge pomoći. Na primer, etnografska istraživanja mogla bi ispitati kako su lokalne zajednice u zemljama poput Etiopije ili Južne Afrike doživljavale kinesku pomoć u poređenju s pomoći drugih sila i kako su te percepcije uticale na njihovo poverenje u globalne zdravstvene inicijative. Kao sugestija za dalja istraživanja, vredno je razmotriti i moguću

bliskost pristupa Kine i Afrike, zasnovanu na sličnostima između afričke Ubuntu filozofije²⁰ – koja naglašava zajedništvo, solidarnost i međusobnu zavisnost – i konfučijanizma (Stević 2022), sa njegovim fokusom na harmoniju, kolektivne vrednosti i društvenu odgovornost; ova paralela mogla bi objasniti dubinu uzajamnog razumevanja i uspešnost saradnje tokom krize poput pandemije.

Studije slučaja predstavljaju još jedan pristup istraživanju međusobnih odnosa aktera tokom pandemije kovida-19. One omogućavaju detaljnu analizu određenog pitanja, pri čemu predmet proučavanja može biti pojedinac (npr. u medicini ili psihoterapiji), organizacija, grupa, događaj ili društveni proces. Ovakve studije nastoje da dubinski posmatraju problem, tačnije da ga razmatraju sveobuhvatno i iscrpno (Kuper i Kuper 2010). Studije ovog tipa imaju potencijal da pruže detaljne i iscrpne informacije, poput onih iz etnografija. One predstavljaju kvalitativan metod koji pruža širi kontekst za analizu i razumevanje proučavane teme.

Interdisciplinarna istraživanja predstavljaju pravac u kojem antropologija diplomatije može dalje da se razvija. Kombinovanje pristupa iz disciplina poput antropologije, ekonomije, istorije, političkih nauka i sociologije moglo bi da ponudi precizniju i sveobuhvatniju sliku predmeta istraživanja. Ovakav pristup omogućava posmatranje problema iz više uglova i rasvetljavanje međusobne povezanosti faktora koji oblikuju određeni fenomen ili proces. Na primer, interdisciplinarna analiza kineske zdravstvene diplomatije mogla bi kombinovati antropološke uvide o kulturnim percepcijama pomoći s političkim analizama globalnih strategija Kine, pružajući sveobuhvatniji uvid u njene motive i posledice (Stekić 2022).

Kineska zdravstvena diplomatija tokom pandemije kovida-19 ukazuje na širu ulogu Kine u savremenim međunarodnim odnosima. Kroz inicijative poput Pojas i put i zdravstvene diplomatije Kina se pozicionira kao globalni lider koji kombinuje ekonomske, političke i humanitarne strategije kako bi proširila svoj uticaj. Ova strategija uključuje ne samo bilateralnu saradnju s afričkim zemljama, već i aktivno učešće u multilateralnim forumima poput FOCAC-a i BRICS-a, gde Kina promovise principe jednakosti i nemešanja. Kina koristi stratešku komunikaciju kako bi se suprotstavila negativnim narativima, poput onih koji je prikazuju kao pretnju globalnom poretku, što je posebno vidljivo u kritikama njenih projekata u Evropi i Africi, uključujući optužbe za

²⁰ Iako se Ubuntu najčešće povezuje sa Južnom Afrikom, gde su ga globalno popularizovali Desmond Tutu i Nelson Mandela tokom procesa pomirenja nakon aparthejda, on odjekuje i među drugim zajednicama koje govore bantu jezike u državama poput Zimbabvea, Bocvane, Malavija i Zambije, gde slični koncepti postoje pod drugim nazivima. Njegove suštinske ideje zajedništva i deljene ljudskosti prisutne su i u raznim afričkim kulturnim tradicijama izvan južne Afrike, što ga čini donekle panafričkim u njegovoj široj primjenjivosti (Metz 2017).

netransparentnost i podršku neliberalnim režimima (Mitić 2022). Kineska strategija zdravstvene diplomatije i globalnog pozicioniranja često izaziva kritike zbog potencijalnih neokolonijalnih implikacija i dužničkih zamki, posebno u Africi. Unatoč tome, kineska sposobnost da brzo mobilizuje resurse tokom krize, poput pandemije, pokazuje njenu ambiciju da preoblikuje globalni poredak, suprotstavljajući se zapadnim silama i promovišući model saradnje usmeren na zemlje Globalnog Juga (Stanojević i Zakić 2023).

Antropološka perspektiva naglašava potrebu za dubljim razumevanjem kako ove diplomatske prakse oblikuju kulturne narative i društvene odnose u afričkim zajednicama, posebno u pogledu poverenja i percepcije globalnih partnerstava. Buduća istraživanja trebalo bi da ispituju kako lokalne zajednice doživljavaju kinesku zdravstvenu pomoć, otkrivajući kako se globalni politički diskursi prelamaju kroz lokalne vrednosti i iskustva, čime bi se doprinelo pravičnijim zdravstvenim politikama usklađenim s afričkim stvarnostima.

Bibliografija

- Adams Vincanne, Thomas E. Novotny and Hannah Leslie. 2008. "Global Health Diplomacy". *Medical Anthropology: Cross-Cultural Studies in Health and Illness* 27 (4): 315-323. <https://doi.org/10.1080/01459740802427067>.
- Afesorgbor Sylvanus Kwaku, Ruby Acquah and Yohannes Ayele. 2023. "Chinese imports may undermine African manufacturing: New study indicates women workers will be worst hit if policies fail to encourage local production" *Asia Times*, 18 January. <https://asiatimes.com/2023/01/chinese-imports-may-undermine-african-manufacturing/>.
- Afro who*. 2021. "Record weekly COVID-19 deaths in Africa". WHO Africa, 5 August. 02/09/2021. <https://www.afro.who.int/news/record-weekly-covid-19-deaths-africa>
- Anam Patrick. 2021. "China's relationship with Africa goes deeper than just resource extraction". *The Africa Report*, 16 June. <https://www.theafricareport.com/98171/chinas-relationship-with-africa-goes-deeper-than-just-resource-extraction/>.
- Babić Danilo. 2024. *Jagma za Podsaharsku Afriku u XX i XXI veku*. Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Berhe M. G. and Liu H. 2013. *China-Africa Relations: Governance, Peace and Security*. South African Institute for Peace and Security Studies.
- Brown Keith. 2018. "Diplomacy and International Relations". In: *The International Encyclopedia of Anthropology*, Hilary Callan (ed). John Wiley & Sons. 1-12.

- Cohen Ronald. 1982. "Anthropology and Diplomacy: New Wine, or New Bottles?". In: *Anthropological Diplomacy: Case Studies in the Applications of Anthropology of International Relations*, Paul J. Magnarella (ed). Studies in the Third World Societies 21. College of William and Mary, Dept. of Anthropology. 12-23.
- CGTN (China Global Television Network). 2020. "China's aid to Africa in fighting COVID-19". CGTN, 19 June. <https://africa.cgtn.com/2020/06/19/chinas-aid-to-africa-in-fighting-covid-19/>
- Chambraud, Tancrede. 2021. "China calls for increased support, vaccine manufacturing in Africa" *The Africa Report*, 13 August. <https://www.africanews.com/2021/05/20/china-calls-for-increased-support-vaccine-manufacturing-in-africa/>
- Demina Ekaterina Vasilyevna. 2024. "China's Global Civilization Initiative: Historical, Cultural Foundations and Challenges for Implementation". *International Relations* 4: 105-116 (in Russian).
- Dokmanović Mirjana and Neven Cvetičanin. 2022. "The COVID-19 Vaccines as Extension of Foreign Policies by Other Means". *Journal of Regional Security*, 17 (2): 209-240. <https://doi.org/10.5937/jrs17-32782>.
- Gamba Laura. 2020. "China makes massive medical donations to Latin America: Chinese government has donated millions of medical supplies to help countries in region tackle coronavirus" *Anadolu Ajansi*, 10 June. <https://www.aa.com.tr/en/americas/china-makes-massive-medical-donations-to-latin-america/1871366>
- Green Conor. 2021. "China's distribution of COVID-19 vaccinations in Africa". *The Borgen Project*, 3 June. <https://borgenproject.org/covid-19-vaccinations-in-africa/>
- Gupta Megha and Mansheetal Singh. 2020. "COVID-19: China's 'Health Silk Road' diplomacy in Iran and Turkey". Observer Research Foundation (ORF), 13 April. 12/09/2021. <https://www.orfonline.org/expert-speak/covid-19-chinas-health-silk-road-diplomacy-in-iran-and-turkey-64533/>
- Filipović Aleksa. 2024. "Vaccine Diplomacy of the United States, China, India, and Russia During the COVID-19 Pandemic: A Comparative Analysis". *Međunarodni problemi/International problems*, 75 (1190): 57-90. https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2024.75.1190.3.
- Ichikowitz Ivor. 2020. "If the US doesn't start to meaningfully help African nations, China will have a blank check to control growing African industries" *Business Insider*, 21 November. <https://www.businessinsider.com/ignoring-africa-us-foreign-policy-china-blank-check-resource-war-2020-11>

- Jones Lin. 2020. "China's Return to Africa" China's Policy in Focus, 9 October. <https://sites.google.com/site/chinapolicyinfocus/china-s-return-to-africa/the-analysis-of-china-s-africa-policy>
- Jelisavac Trošić Sanja and Jelica Gordanić (eds). 2021. *International Organizations and States' Response to COVID-19*. Institute of International Politics and Economics.
- Kato Yoshikazu. 2021. "From a National Crisis to Strategic Opportunities? China's State Response to COVID-19 and Major-Power Diplomacy". In: *International Organizations and States' Response to COVID-19*, Sanja Jelisavac Trošić and Jelica Gordanić (eds). Institute of International Politics and Economics. 413-429. https://doi.org/10.18485/iipe_response2covid19.2021.ch24
- Kickbusch Ilona. 2011. "Global Health Diplomacy: How Foreign Policy can Influence Health". *BMJ*, 342:d3154. <https://doi.org/10.1136/bmj.d3154>
- Kuper Adam i Džesika Kuper. 2010. *Enciklopedija društvenih nauka*. Službeni glasnik.
- Lee Kelley and Richard Smith. 2011. "What is Global Health Diplomacy? A Conceptual Review". *Global Health Governance*, 5 (1): 1-12.
- Magnarella Paul J. (ed.). 1982. *Anthropological Diplomacy: Case Studies in the Applications of Anthropology of International Relations*. Studies in the Third World Societies 21. College of William and Mary, Dept. of Anthropology.
- Makoni Munyaradzi. 2020. "COVID-19 in Africa: Half a year later" *The Lancet: Infectious Diseases*, 20 (10). P1127. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30708-8](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30708-8)
- Marsden Magnus, Diana Ibañez-Tirado and David Henig. 2016. "Everyday Diplomacy: Introduction to Special Issue". *The Cambridge Journal of Anthropology*, 34 (2): 2-22. <https://doi.org/10.3167/ca.2016.340202>
- Metz Thaddeus. 2017. "Ubuntu: The African Ethic of Community and Humanity". In: *The Palgrave Handbook of African Philosophy*, A. Afolayan and T. Falola (eds.). Palgrave Macmillan. 207-222.
- Mimica Aljoša i Boganović Marija. 2007. *Sociološki rečnik*. Zavod za udžbenike.
- Mitić Aleksandar. 2022. "Mapping the Obstructive Narratives on China-CEEC Cooperation". In: *Results and Challenges: Ten Years of China-CEEC Cooperation*, Levente Horváth (ed). Eurasia Center, John Von Neumann University. 32-58.
- Milošević Milan. 2020. „Na pragu kataklizme”, *Vreme*, 22 April. <https://vreme.com/vreme/na-pragu-kataklizme/>

- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (PRC). 2020a. "Xi Jinping chairs the Extraordinary China-Africa Summit on Solidarity Against COVID-19 and gives a keynote speech", 17 June. 03/01/2021. https://www.mfa.gov.cn/eng/zxxx_662805/t1789509.shtml
- Ministry of Foreign Affairs of the PRC. 2020b. "Joint Statement of the Extraordinary China-Africa Summit on Solidarity Against COVID-19", 17 June. 08/12/2021. https://www.mfa.gov.cn/eng/wjdt_665385/2649_665393/202006/t20200618_1048453.html
- Ministry of Foreign Affairs of PRC. 2020c. "Wang Yi Attends the Special Video Conference of China-LAC Foreign Ministers on COVID-19", 23 July. 08/12/2021. https://www.mfa.gov.cn/eng/zxxx_662805/t1800518.shtml
- Ministry of Foreign Affairs of the PRC. 2021a. "Let us strengthen confidence and solidarity and jointly build a closer partnership for Belt and Road Cooperation", 24 June. 14/08/2021. https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/zyjh/202405/t20240530_11341545.html
- Ministry of Foreign Affairs of the PRC. 2021b. "Forge ahead together to deliver a brighter future for China and Africa: Remarks by H.E. Wang Yi, State Councilor and Foreign Minister of the People's Republic of China at Reception Commemorating Africa Day. Beijing, 25 May 2021", 27 May. 20/4/2025. https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/zyjh/202405/t20240530_11341541.html
- Ministry of Foreign Affairs of the PRC. 2021c. "Keynote Speech by H.E. Xi Jinping at the Opening Ceremony of the Eighth Ministerial Conference of the Forum on China-Africa Cooperation", 2 December. 08/12/2021. https://www.mfa.gov.cn/eng/zxxx_662805/202112/t20211202_10461583.shtml
- Mitić Aleksandar. 2023. „'Pojas i put' daje vetar u leđa novim kineskim inicijativama" CRIOnline. 7 septembar. 14/08/2025. <https://serbian.cri.cn/2023/09/07/ARTIR7a45CIIgNcUNNgYNjWX230907.shtml>
- Molupe, Majara. 2020. "How the Chinese are taking over". *The Post*, 12 October. <https://www.thepost.co.ls/local-news/how-the-chinese-are-taking-over/>
- Mwai Peter. 2021. "Coronavirus in Africa: Concern grows over third wave of infections". *BBC Reality Check*, 16 July. <https://www.bbc.com/news/world-africa-53181555>
- Mlambo Courage, Audrey Kushamba and More Blessing Simawu. 2016. "China-Africa Relations: What Lies Beneath?". *The Chinese Economy*, 49: 257-276. <https://doi.org/10.1080/10971475.2016.1179023>
- Neumann Iver. 2012. *At Home with the Diplomats: Inside a European Foreign Ministry*. Cornell University Press.

- Neumann Iver. 2016. "Sited Diplomacy". In: *Diplomatic Cultures and International Politics: Translations, Spaces and Alternatives*, Jason Dittmer and Fiona McConnel (eds). Routledge New Diplomacy Studies, Routledge. 79-92.
- Olander Eric. 2020. "China: Africa to have priority access to COVID-19 vaccine" *The Africa Report*, 8 September. <https://www.theafricareport.com/40016/china-africa-to-have-priority-access-to-covid-19-vaccine/>.
- Pairault Thierry. 2021. "China's presence in Africa is at heart political: Beijing's outreach to Africa is largely driven by the desire for support on the international stage from the continent's 54 countries" *The Diplomat*, 11 August. <https://thediplomat.com/2021/08/chinas-presence-in-africa-is-at-heart-political/>
- Rédaction Africanews. 2020. "Lack of cooperation hinders China's debt relief to Africa". Africanews. 13 August. 30/12/2020. <https://www.africanews.com/2020/12/30/lack-of-cooperation-hinders-china-s-debt-relief-to-africa/>
- Rohl Vivian J. 1982. "International Relations Revisited: Cross-Cultural Analysis and Application". In: *Anthropological Diplomacy: Case Studies in the Applications of Anthropology of International Relations*, Paul J. Magnarella (ed). Studies in the Third World Societies 21. College of William and Mary, Dept. of Anthropology. 24-32.
- Salyer Stephanie J., Justin Maeda, Senga Sembuche, Yenew Kebede, Akhona Tshangela, Mohamed Moussif, Chikwe Ihekweazu, Natalie Mayet, Ebba Abate, Ahmed Ogwel Ouma and John Nkengasong. 2021. "The First and Second Waves of the COVID-19 Pandemic in Africa: A Cross-Sectional Study". *Lancet* 397(10281): 1265-1275. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)00632-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)00632-2)
- Seaman John (ed). 2020. *Covid-19 and Europe-China Relations: A Country Level Analysis*. European Think-tank Network on China (ETNC) Special Report 29 April 2020.
- Soy Anne. 2020. "Coronavirus in Africa: Five reasons why Covid-19 has been less deadly than elsewhere" *BBC*, 28 October. <https://www.bbc.com/news/world-africa-54418613>.
- Stanojević Nataša i Katarina Zakić. 2023. *Ekonomski uspon Kine: strategije i dinamika međunarodnih ekonomskih odnosa*. Institut za međunarodnu polikiku i ekonomiju.
- Stekić Nenad. 2022. „Transformacija politike razvoja i inovacija Kine u svetlu njenog globalnog liderstva". U: *Kineski razvojni izazovi: promene i projekcije*, Katarina Zakić i Nenad Stekić (ur). Institut za međunarodnu politiku i privredu. 229-251.

- Stević Ljiljana. 2022. „Tradicionalna kineska kultura u funkciji kineske javne diplomatije”. U: *Kineski razvojni izazovi: promene i projekcije*, Katarina Zakić i Nenad Stekić (ur). Institut za međunarodnu politiku i privredu. 119-141.
- Straus Scott. 2005. “Darfur and the Genocide Debate”. *Foreign Affairs* 84 (1): 123-133. <https://doi.org/10.2307/20034212>
- Sun Jodie Yuzhou. 2023. *Brotherly Strangers: Kenya's and Zambia's Relations with China 1949-2019*. James Currey an imprint of Boydell & Brewer.
- Tan Yvette. 2021. “Covid: What do we know about China's coronavirus vaccines?” BBC, 14 January. <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-55212787>.
- Tiezzi Shanon. 2020. “FOCAC turns 20: Deborah Brautigam on China-Africa relations” *The Diplomat*, 2 December. <https://thediplomat.com/2020/12/focac-turns-20-deborah-brautigam-on-china-africa-relations/>.
- Vučinić Nešković Vesna i Katarina Mikljan. 2025. „Antropologija diplomatije: teorija, praksa i savremeni izazovi”. *Etnoantropološki problemi* 20 (1): 123-151. <https://doi.org/10.21301/eap.v20i1.5>
- Wu Yuan. 2008. *China and Africa: 1956-2006*, China International Press.
- Wang Lei and Yaping Meng. 2018. “The evolution of China-Africa ties in 1,200 years” *CGTN*, 28 August. https://news.cgtn.com/news/3d3d774d776b7a4e79457a6333566d54/share_p.html 29/11/2020.
- World Health Organization: African Region. 2021. “COVID-19 shipments to Africa ramp up”. World Health Organization: African Region, 29 July. 14/08/2021. <https://www.afro.who.int/news/covid-19-vaccine-shipments-africa-ramp>.
- Xinhua News Agency. 2020. “Full text: Keynote speech by President Xi Jinping at Extraordinary China-Africa Summit on Solidarity Against COVID-19”. Xinhua News Agency, 17 June. http://www.xinhuanet.com/english/2020-06/17/c_139146476.htm
- Xinhua News Agency. 2021. “Full text of Xi Jinping's speech at the 13th BRICS Summit”. Xinhua News Agency, 9 September. http://www.xinhuanet.com/english/2021-09/09/c_1310179628.htm